

LEXÉMA *hrat'* V TRÉNERSKOM KOMUNIKAČNOM REGISTRU – K VYMEDZENIU REGISTROVO MOTIVOVANÉHO VÝZNAMU¹

DANIELA SLANČOVÁ – TERÉZIA KOVALIK SLANČOVÁ

Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Slovensko

Fakulta športu Prešovskej univerzity v Prešove, Slovensko

SLANČOVÁ Daniela – KOVALIK SLANČOVÁ, Terézia: The lexeme *hrat'* in the communication register of sport coaches. On the definition of register motivated meaning. Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics), 2018, Vol. 69, No 3, pp. 430 – 445.

Abstract: The study analyses the meaning and usage of the lexeme *hrat'* ['to play'] in coach register of the volleyball coaches coaching girls and boys of older school age. Theoretically, it is based on the theory of sports games, theory of communication register, theory of lexical motivation and complex concept of meaning without strict borders between semantics and pragmatics. Empirically, it is based on the analysis of tri-modal (audio-visual-graphical) corpus of the speech of two volleyball coaches (one of a girls team, one of a boys team), each of three training units and three games (50 917 tokens). The concept of register motivated meaning is explained. While analysing meaning of the lexeme *hrat'* and its collocations (116 types of collocations), the author goes from the general meaning of the lexies (*hrat'* 1 = to do a sports activity; *hrat'* 2 = to present a sports performance), through its context specification to its situational actualization.

Key words: communication register, coach register, lexical meaning, theory of lexical motivation, register motivated lexicon, collocation

ÚVOD

Príspevok je súčasťou širšie koncipovaného výskumu lexiky v trénerskom komunikačnom registri trénerov volejbalu vo vekovej kategórii starších žiakov a starších žiačok. Nadväzuje na predchádzajúci výskum, v ktorom sme sa venovali predovšetkým pragmatickej analýze trénerského komunikačného registra, pričom lexiku sme interpretovali ako jeden zo spôsobov realizácie komunikačných zámerov trénera volejbalu, ale aj futbalu a hádzanej (bližšie D. Slančová – T. Slančová, 2014). Uhol pohľadu sme zúžili a venujeme sa analýze registrovo motivovanej lexiky v tréningovom a zápasovom dialógu, ktorý vedú tréneri volejbalu so svojimi zverencami a zverenkami. V slovenskej lingvistike sme zatiaľ nezaznamenali štúdiu, ktorá by sa venovala špeciálne volejbalovej lexike.² Na Slovensku neexistuje špecializovaný vý-

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA 1/0164/15 *Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra*.

² V podstate jedinou štúdiou, ktorá sa systematicky zaoberá intrašportovou lexikou, je časť monografie Pavla Odaloša *Sociolekty v basketbalovom a penitenciárnom prostredí* z r. 1997.

kladový slovník volejbalu (a v podstate nijakého iného športu), k dispozícii sú heslá týkajúce sa volejbalu vo všeobecných slovníkoch, niektoré aj vo výkladovom slovníku (Sýkora et al., 1995), prípadne súpis zväčša terminologických pomenovaní v sekciách týkajúcich sa volejbalu v prekladových slovníkoch (napr. Sokolová, 1996; Šimonek et al., 2004) alebo iných príručkách (Zapletalová – Přidal – Tokár, 2001). Ambíciou nášho výskumu je poskytnúť použiteľný autentický lexikálny materiál a poukázať na jeho potenciál pri interdisciplinárnom uvažovaní o problematike lexikálneho významu v špecifickej súčasti športovej komunikačnej sféry.

Oficiálne pravidlá volejbalu (2017 – 2020, ďalej OPV) definujú volejbal ako „kolektívnu športovú hru, ktorú hrajú dve družstvá na ihrisku rozdelenom sieťou“ (s. 2). Vychádzajúc z tejto definície, venujeme sa v príspevku významu a využitiu lexémy *hrať* vo volejbalovom subregistri športového komunikačného registra ako lexémy, ktorá pomenúva ústredný bod existencie tohto druhu ľudskej činnosti v príslušnej komunikačnej sfére.

1. METODOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ

Metodologickú bázu výskumu tvoria z lingvistického hľadiska tri základné teoretické východiská: teória komunikačného registra, teória lexikálnej motivácie a komplexné chápanie významu lexikálnej jednotky.³ V nasledujúcich odsekoch všetky tri lingvistické metodologické zdroje stručne predstavíme (porov. aj Slančová – Kovalik Slančová, 2018).

1.1 Teória komunikačného registra

V príspevku vychádzame z vlastnej adaptácie pojmu register, ktorej východisko tvorí koncept sociálnej inštitúcie ako relatívne stáleho, v danom spoločensťve či v skupine uznávaného súboru predpisov a noriem správania. Komunikačný priestor príslušný sociálnej inštitúcii tvorí inštitucionálnu komunikačnú sféru. V príslušných komunikačných sférach sa ustálil preferovaný spôsob verbálneho a neverbálneho správania. Konvencionalizované jazykové a parajazykové správanie preferované v komunikačnej sfére prislúchajúcej sociálnej inštitúcii je makrosociálny komunikačný register. Na dynamické aspekty fungovania sociálnej inštitúcie, predstavované sociálnymi rolami, ako aj na také sociálne javy, ako je sociálny status a sociálna vzdialenosť, sa viaže preferované konvencionalizované jazykové a parajazykové správanie – mikrosociálny komunikačný register. V súvislosti so športovou komunikáciou vychádzame z nasledujúcej štruktúry: športu ako sociálnej inštitúcii prislúcha športová komunikačná sféra. Preferovaný spôsob jazykového a parajazykového správania uplatňovaný v športovej komunikačnej sfére je športový (makrosociálny) komunikačný register. Preferovaný spôsob jazykové-

³ Z hľadiska vied o športe je to teória športových hier.

ho a parajazykového správania trénera, ktorý sa (aj) ním stáva reprezentantom sociálnej roly, je trénerský (mikrosociálny) komunikačný register. Ten sa uplatňuje v základných žánroch – tréningovom a zápasovom dialógu (bližšie D. Slančová – T. Slančová, 2014, 2015) a jeho aktuálna podoba je ovplyvňovaná individuálnym personálnym štýlom trénera.

1.2 Teória lexikálnej motivácie

Vo výskume lexiky trénerského komunikačného registra sa opierame o teóriu lexikálnej motivácie v podobe, ktorej základy položil Juraj Furdík a rozpracoval Martin Ološtiak. Lexika podľa J. Furdíka (Ološtiak – Ivanová, 2015, s. 132) je „súbor lexikálnych jednotiek, ktoré sú späté sieťami rozličných vzťahov. Kľúčovým pojmom v tomto prístupe je lexikálna motivácia, ktorá sa chápe ako základný princíp fungovania lexiky vo všetkých jej aspektoch“. Pri skúmaní lexikálneho systému sa v teórii lexikálnej motivácie vychádza z predpokladu neizolovanosti a motivovanosti lexikálnych jednotiek a z preferencie onomaziologického prístupu pri skúmaní lexiky. Všeobecná motivačná štruktúra je definovaná parametrami procesu, charakterom motivantu, vzťahom medzi motivantom a motivátom a vlastnosťou motivátu (Ološtiak, 2011, s. 25). Zároveň sa budeme opierať o motivačnú typológiu, ako ju postuloval M. Ološtiak (2011), a o východisko, že „určovanie jednotlivých motivačných typov sa primárne viaže na lexiu“ (Ološtiak – Ivanová, 2013, s. 16). Kľúčovým sa pre nás stal typ registrovej motivácie lexikálnych jednotiek, ktorý vychádza z konceptu komunikačného registra. M. Ološtiak za registrovo motivované pokladá lexémy, ktoré sa používajú na základe príznaku situačnej podmienenosti. Registrovo motivované sú napr. kolokvializmy, konfesionalizmy, administrativizmy, žurnalizmy. Lexika príslušného komunikačného registra patrí podľa M. Ološtiaka medzi registrové markery – t. j. „lingválne a paralingválne prostriedky, ktoré sú typické pre určitý komunikačný register“ (Ološtiak, 2011, s. 269).

V súlade s našou koncepciou komunikačného registra možno registrovo motivované lexikálne prostriedky diferencovať na registrové markery makrosociálneho komunikačného registra/registerov a mikrosociálneho komunikačného registra/registerov. Lexikálne registrové markery makrosociálneho komunikačného registra sú (popri iných lingválnych a nelingválnych prostriedkoch) súčasťou komunikačných aktov v príslušnej komunikačnej sfére, ktorá je zasa súčasťou fungovania príslušnej sociálnej inštitúcie vo vyššie uvedenom chápaní, pričom sa lexikálne registrové markery stávajú jednými z definičných faktorov jej komunikačnej existencie. Lexikálne registrové markery mikrosociálneho komunikačného registra sú (popri iných lingválnych a nelingválnych prostriedkoch) súčasťou transpozície sociálneho statusu, sociálnej roly a sociálneho vzťahu komunikantov do ich rečového prejavu. Ak komunikanti reprezentujú sociálny status, sociálnu rolu a sociálne vzťahy v rámci príslušnej sociálnej inštitúcie, hranica medzi lexikálnymi markermi makrosociálneho a mikrosociálneho komunikačného registra je priechodná.

Teória lexikálnej motivácie je pre nás zároveň kľúčom na pochopenie usporiadania registrovo motivovaných lexikálnych jednotiek ako siete vzťahov, ktoré tvoria základ mentálneho slovníka vo volejbalovom subregistri športového komunikačného registra, a zároveň toho, ako sa príslušný mentálny slovník realizuje v trénerskom mikrosociálnom komunikačnom registri.⁴

1.3 Komplexné chápanie významu lexikálnej jednotky

Vychádzame z chápania lexikálneho významu, ako ho predstavuje *Slovník súčasného slovenského jazyka* (2006, ďalej SSSJ),⁵ príp. iné zdroje,⁶ no pojmový a pragmatický význam lexikálnej jednotky striktné neoddeľujeme. Chápeme ho holisticky, hranicu medzi sémantikou a pragmatikou vidíme ako neostrú (porov. aj Saičová Římalová, 2013, s. 24).⁷ Pre potreby tejto štúdie vyzdvihujeme v tejto súvislosti z definície významu v SSSJ hlavne časť, ktorá sa týka „používania slov v rozličných kontextoch podmienených komunikačnou situáciou“.

Ako pripomína M. Ološtiak (2011, s. 269), „metajazykovým prejavom tejto fišácie (teda slova a komunikačne podmienených kontextov – doplnila D. S.) je napr. lexikografické spracovanie v podobe funkčných kvalifikátorov“. S odvolaním sa na SSSJ (2006, s. 35 – 36) ide o funkčné kvalifikátory takého typu, ktoré sú spojené

„... s jednotlivými komunikačnými sférami vymedzenými podľa druhov činnosti. Funkčný kvalifikátor označuje prevažujúci výskyt lexikálnej jednotky v príslušnej komunikačnej sfére, v ktorej funguje ako charakteristický (typický, dominantný) prostriedok. Funkčnými kvalifikátormi sa označujú: 1. príslušnosť slov a slovných spojení k jednotlivým štýlom a štýlovým vrstvám; 2. pragmatická zložka lexikálneho významu; 3. charakteristika lexikálnych jednotiek z časového hľadiska;

⁴ V tejto súvislosti sa odvolávame aj na slová M. Ološtiaka (2008, s. 21), napísané o prístupe J. Furdíka k lexike, ktorý pokladá za „stále inšpiratívny, priam vyzýva na hľadanie nových, novo vide-ných, resp. z iného uhla videných lexikálnych súvislostí...“, pričom „... tento prístup nemá len systémo-vý, languový ‚záber‘, ale dotýka sa aj rečovej realizácie lexikálnych jednotiek“ (zdôraznila D. S.).

⁵ „Lexikálny význam je komplexný obsah lexikálnej jednotky vyvolaný vo vedomí používateľov jazyka lexikálnou formou, výrazovou stránkou lexikálnej jednotky. Má intersubjektívnu povahu, ktorá umožňuje jeho široké používanie v reči. Lexikálny význam možno opísať ako hierarchicky usporiadanú štruktúru významových prvkov, ktoré majú dvojakú povahu. Časť prvkov má pojmovú (nociálnu, kognitívnu) podstatu. Tieto prvky odrážajú komplex vedomostí, ktoré o označovanej mimojazykovej entite (objekte, jave, príznaku) majú používatelia jazyka na úrovni bežného poznania. Prvky, ktoré odrážajú postoje nositeľov jazyka k realite, ako aj postoje hovoriaceho k partnerovi, tvoria pragmatickú zložku významu. Lexikálna pragmatika zahŕňa hodnotiace a citovohodnotiace postoje (podmieňujúce štýlo-vú, resp. funkčnú určenosť slov obsahujúcich takýto príznak), používanie slov v rozličných kontextoch podmienených komunikačnou situáciou, apelatívne zložky, záporné alebo kladné (často kultúrne pod-mienené) asociácie a obrazy navrstvené na nociálnu zložku významu“ (SSSJ, 2006, s. 27 – 28).

⁶ Je to „mentálny intersubjektívny korelát formy lexému vo vedomí užívateľa. Jednotlivé tvary lexé-mu majú týž l. v., avšak líši se významom gramatickým“ (Novotná, heslo Lexikální význam, in: Nový encyklopedický slovník češtiny online).

⁷ O pragmatických príznakoch lexikálneho významu porov. aj Buzássyová, 2012.

4. etnografizmy a regionalizmy; 5. nespisovné lexikálne jednotky; 6. označenie podľa výskytu (frekvencie); 7. neoficiálne pomenovania“.

V registrovo motivovanej lexike ide o vysokú mieru prepojenosti pojmového (konceptuálneho) významu a jeho inštitucionálneho (makroregistrového) fungovania, čo znamená, že podľa nášho názoru možno uvažovať nielen o výskyte danej jednotky v príslušnej komunikačnej sfére, ale o registrovom (registrovo motivovanom) význame danej lexikálnej jednotky. To znamená, že daná jednotka sa vyznačuje nielen tým, že sa preferenčne používa v istej komunikačnej sfére, ale že v danej komunikačnej sfére má špecifický – registrovo motivovaný – význam. Vychádzame z názoru, že lexikálne významy sú sociálnym javom (Dittmann, 2011) a že ich „čítanie“ možno diferencovať z hľadiska príslušnej sociálnej štruktúry, celospoločensky alebo diferencovane, napr. aj (podľa nášho názoru) sociálnoinštitucionálne. Nadväzujeme ďalej na hypotézu citovaného autora: „Sociálny aspekt lexikálneho významu, t. j. medzi lexémou a lexikálnym konceptom⁸ – prejavuje sa nie v reprezentácii, ale v komunikácii.“ Ako J. Dittmann pripomína, toto chápanie je blízke chápaniu L. Wittgensteina: „Pre *veľkú* triedu prípadov použitia slova ‚význam‘ – aj keď nie pre *všetky* prípady jeho použitia – dá sa toto slovo vysvetliť takto: Význam nejakého slova je jeho použitie v reči.“⁹ Registrovo motivovaný význam chápeme škálovito: ako „vlastný“ registrovo motivovaný význam monosémickej lexémy alebo lexie polysémickej lexikálnej jednotky uplatňujúci sa len v príslušnej komunikačnej sfére, teda v príslušnom komunikačnom registri, resp. subregistri; a ako registrovo motivovanú špecifikáciu významu takých lexikálnych jednotiek, ktoré fungujú v rozličných komunikačných sférach, no túto špecifikáciu nadobúdajú práve v danej komunikačnej sfére, resp. komunikačnom registri, príp. subregistri. Hranice medzi registrovo motivovaným významom a registrovo motivovanou špecifikáciou významu nie sú ostré; chápeme ich ako kontinuálne. Významy lexikálnych jednotiek s registrovo motivovaným významom aj registrovo motivovanou špecifikáciou významu sa potenciálne ďalej špecifikujú kontextovo na základe svojich syntagmatických vlastností, ktoré sa prejavujú v kolokáciách príslušnej lexikálnej jednotky. Použitím lexikálnej jednotky v konkrétnej komunikačnej situácii sa situačne aktualizujú.¹⁰

Vychádzajúc z výskumného materiálu, uplatňujeme tak semaziologický prístup, t. j. analyzujeme, aký registrovo motivovaný význam majú lexikálne prostriedky, ktoré sme zaznamenali v rečovom prejave trénerov, ako aj onomaziologický prístup, na základe ktorého analyzujeme, ako sa denotáty skúmaného športu/športovej hry konceptualizujú a ako sa dané koncepty realizujú v lexikálnych jednotkách, kto-

⁸ Tu by sme dali prednosť jemnejšiemu chápaniu medzi lexiou a konceptom.

⁹ Autor zdôrazňuje podľa citovaného originálu: Wittgenstein, *Philosophische Untersuchungen*, 1967, § 43. – porov. aj Wittgenstein, 1993.

¹⁰ Tieto vzťahy demonštrujeme na lexéme *hrať* (porov. nižšie).

ré svojim fungovaním v športovej komunikačnej sfére, ako súčasť mikrosociálneho a makrosociálneho komunikačného registra, nadobúdajú registrovo motivovaný význam, ktorý sa v rozličnej miere socializuje. To znamená, že registrovo motivované významy lexikálnych jednotiek a ich kolokácií možno najčastejšie bez problémov dekodovať členmi sociálnej skupiny zviazanej (príslušným) športom, ale mimo tejto skupiny ich dekodovanie vždy také jednoduché nie je.

Na analýzu lexiky volejbalového subregistra trénerského komunikačného registra nám slúžia viaceré zdroje:

- predovšetkým ide o trimodálny korpus nášho výskumného materiálu (pozri nižšie);
- situačne podmienené registrovo motivované špecifikácie lexikálneho významu a registrovo motivované významy lexikálnych jednotiek konfrontujeme s ich zachytením vo všeobecných aj špecializovaných výkladových slovníkoch, prekladových slovníkoch, špecializovaných príručkách, teda v zdrojoch, v ktorých sa tematizuje a lingvisticky a metalingvisticky spracúva športový makrosociálny komunikačný register, v našom prípade sa sústreďujeme na volejbalový subregister ako subregister športového makrosociálneho komunikačného registra, resp. trénerský mikrosociálny komunikačný register trénerov volejbalu;
- veľmi dôležitým kritériom posudzovania registrovo motivovaného významu a registrovo motivovanej špecifikácie významu je dlhoročná konkrétna skúsenosť jednej zo spoluautoriek štúdie ako hráčky, trénerky a učiteľky volejbalu.

Ďalším aspektom komplexného chápania významu lexikálnej jednotky je prepojenie významu a komunikačného zámeru. „Používané formy niečo znamenajú, majú obsah – a ak je záujem o úspešnú komunikáciu, mali by sa tieto obsahy stať mostíkom k tomu, čo nimi mienime“ (Lutzeier, 2011, s. 37). Aj v tomto prípade je používanie registrovo motivovanej lexiky spojené so sociálne určenými komunikačnými zámermi príslušnej komunikačnej sféry.

Takto nastavený metodologický postup opierame aj o názor citovaného Petra Rolfa Lutzeiera, ktorý tvrdí, že „každé seriózne počínanie v otázkach obsahovej stránky slov musí vychádzať z vlastnej empirickej bázy“, a pokračuje: „to neznamená nič iné, než [že] sa treba zaoberať reálnymi významami v písaných a hovorených textoch. Bude to možné, keď sa budeme opierať o existujúce korpusy a z textov v korpusoch usporiadame skúmané slová podľa spôsobov ich použitia“ (ibid., 2011, s. 57 – 58).

2. VÝSKUMNÝ MATERIÁL

Objektmi nášho výskumu boli dvaja tréneri mládežníckych družstiev chlapcov a dievčat vo volejbale. V prvej fáze výskumu to bolo družstvo starších žiakov, v druhej fáze výskumu išlo o družstvo starších žiačok. V priebehu dvoch sezón v prvej fáze a dvoch sezón v druhej fáze výskumu sme sa zamerali na zachytenie interakcie trénera

a hráčov/hráčok v tréningových jednotkách a zápasoch pomocou audiovizuálnych prostriedkov.¹¹ Tréningové jednotky a zápasy sme zachytávali na statickú videokameru. Okrem toho mali tréneri na krku na šnúrke zavesené citlivé zariadenie nahrávajúce zvukový rečový prejav (diktafón). Nahrávanie bolo zabezpečené za prítomnosti spoluautorky štúdie, ktorá zároveň vyhotovovala počas nahrávania poznámky. Mikrofonový efekt, ako je to pri podobných výskumoch zvykom, netrval dlhšie než 5 – 10 minút. Výraznejšie sa pociťovala prítomnosť explorátorky počas tréningov, celkový priebeh tréningovej jednotky to však nijako neovplyvnilo. Počas zápasu sme nepozorovali žiadny vplyv videokamery na komunikáciu trénera a hráčov/hráčok.

Počas výskumu sme získali videonahrávky a audionahrávky piatich tréningov a piatich zápasov v prvej fáze výskumu a štyroch tréningov a štyroch zápasov v druhej fáze výskumu. Všetky nahrávky sú digitalizované a archivované na Fakulte športu a Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove.

Verbálny a neverbálny prejav trénera/trénerky a čiastočne hráčov/hráčok (ak sa dostali do blízkosti nahrávacieho zdroja) sa transkriboval pomocou transkripčného a kódovacieho systému CHAT systému CHILDES.¹² Takýmto spôsobom sme získali trimodálny (video-audio-grafický) korpus, ktorý sa stal východiskom našej analýzy.

Na ďalšie spracovanie sme si náhodným výberom zvolili šesť súborov pre trénera chlapčenského a šesť súborov pre trénera dievčenského družstva, osobitne po tri tréningové jednotky a po tri zápasy pre každého trénera. Výsledný korpus lexikálnych jednotiek sa skladal z 50 914 tokenov. Zloženie výskumného materiálu zachytáva tabuľka č. 1.

Tabuľka č. 1: Skúmaný materiál (T = tréningy; Z = zápasy; V = volejbal; D = dievčenské družstvo; C = chlapčenské družstvo; číslo znamená číslo výskumného súboru)

Kód	Dátum nahrávania	Počet tokenov
Tréningy		
TVD1	9. 10. 2015	6551
TVD2	11. 3. 2016	5209
TVD3	15. 1. 2016	5235
TVC1	5. 3. 2009	4937

¹¹ Išlo o športové kolektívy VK Chemes Humenné (chlapci) a ŠK ELBA Prešov (dievčatá). Trénerom aj hráčom/hráčkam, ktorí sa zúčastnili na výskume, patrí naša veľká vďaka.

¹² CHILDES (*Child Language Data Exchange System*), konštituovaný začiatkom 80. rokov minulého storočia (1984) na výskum detskej reči v celosvetovom rámci, využíva tri základné nástroje: transkripčný a kódovací systém CHAT (*Codes for the Human Analysis of Transcript*), program analýz CLAN (*Computerized Language Analysis*) a svetovú databázu vzoriek transkriptov. Je to však veľmi operatívny nástroj, ktorý možno využiť aj v inej oblasti empirického výskumu hovoreného prejavu, než je detská reč (porov. <https://childes.talkbank.org/>).

TVC2	13. 3. 2009	3536
TVC3	15. 12. 2009	4644
Zápasy		
ZVD1	3. 10. 2015	3142
ZVD2	15. 12. 2015	2512
ZVD3	27. 2. 2016	4141
ZVC1	14. 3. 2009	2216
ZVC2	4. 4. 2009	4390
ZVC3	27. 2. 2010	4401

Transkripty sme z programu CLAN pretransformovali do programu EXCEL Microsoft Office a následne manuálne kodovali jednotlivé sledované javy, ktoré sme ďalej spracúvali.

3. LEXÉMA *HRAT'* V TRÉNERSKOM KOMUNIKAČNOM REGISTRI

3.1 Kritériá výberu

Ako sme už uviedli, lexéma *hrat'* pomenúva ústredný bod aktivity určovanej základnými pravidlami volejbalu. Okrem tohto kvalitatívneho kritéria sme čiastočne uplatnili aj kvantitatívne kritérium, a to frekvenciu lexémy *hrat'* vo výskumnom korpuse. Lexéma *hrat'* bola vo frekvenčných zoznamoch verb vo všetkých súboroch vždy v prvej desiatke.¹³ Frekvenciu lexémy *hrat'* vo frekvenčných zoznamoch verb v skúmaných súboroch zachytáva tabuľka č. 2.

Tabuľka č. 2: Frekvencia lexémy *hrat'* v jednotlivých výskumných súboroch z celkového počtu verb v príslušnom súbore

Tréningy					
TVD1		TVD2		TVD3	
Počet verb	Rang verba	Počet verb	Rang verba	Počet verb	Rang verba
204	7	185	5	196	4
TVC1		TVC2		TVC3	
235	6	188	7	207	10
Zápasy					
ZVD1		ZVD2		ZVD3	
148	4	138	4	181	6
ZVC1		ZVC2		ZVC3	
142	8	182	3	181	6

¹³ Frekvenciu lexikálnych jednotiek sme zisťovali pomocou nástroja freq programu CLAN, ktorý vygeneroval základnú frekvenciu jednotlivých tvarov slov. Výsledok sme pretransformovali do programu EXCEL Microsoft Office a následnú lematizáciu, ako aj ďalšie kvantitatívne výskumy sme realizovali manuálne.

Registrovo motivovaný význam lexémy *hraj'* je súčasťou lexíí (1) *hraj'* s významom „venovať sa športovej hre, zaoberať sa športovou činnosťou“¹⁴ a (2) *hraj'* s významom „podať výkon v športe“¹⁵. V oboch prípadoch ide o realizačné verbá.

3.2 Lexéma *hraj'* ako nerozvitý predikát

Ak sa verbum *hraj'* vyskytuje len ako nerozvitý predikát, potom je to v našom materiáli takmer výlučne v imperatíve 2. os. sg. a pl. (*hraj; hrajte*) alebo v 2. os. sg. a 1. os. pl. s imperatívnou intenciou (*hráš; hráme*). Význam verba *hraj'* (2) je výrazne registrovo motivovaný, používaný v situáciách, keď hráči/hráčky vykonávajú športovú činnosť, venujú sa hre, takže imperatív neznamena „venuj/te sa športovej hre“; „zaoberajte sa športovou činnosťou“, ale je implicitne hodnotiaci, zameraný na to, aby hráči/hráčky podávali športový výkon podľa predstavy trénera. Komunikačný akt, ktorý tréner realizuje, je výzvou, príkazom, povelom, ale zároveň povzbudením, výčitkou, napomenutím, kritikou.¹⁶ Cílenosť imperatívu sa zvyšuje neverbálnymi prostriedkami, gestom, posturikou, a oslovením (*Ema hraj, Erika¹⁷ hraj*), zdôrazňuje sa partikulami (*ale hraj, šak hraj, tak hrajte*) a interjekciami (*šak hrajte kurníkšopa, hraj do frasa*) a verbálne sa rozširuje o ďalšie výpovede s cieľom posilniť primárnu intenciu verba v imperatíve: *keď ide okolo teba lopta hraj* (inštrukcia); *si libero hraj, sme doma tak hrajte* (napomenutie, kritika); *Deco hráme čo pozeráš* (výčitka); *dobro bolo dobre bolo Lea hraj* (pochvala); *hrajte hrajte yes, hraj dobre je to, hraj hraj makame* (povzbudenie). Hodnotiaci význam s regulatívnou intenciou malo použitie lexie *hraj'* (2) v neimperatívnom tvare, ale v negovanej podobe (*potom sme nehrali* v nasledujúcom kontexte: *ty si urobila štyri chyby a už potom to išlo dolu vodou hej potom sme nehrali absolútne*) a v opytovacej vete, ktorá je napomenutím (*hraj Adi čo nehráš?*), resp. kritikou s ironickým podtónom (*Laura ty nehráš?, Lea nehráš náhodou?*).

3.3 Kolokácie lexémy *hraj'*

Významovú špecifikáciu oboch sledovaných lexíí *hraj'* (1) aj *hraj'* (2) určujeme na základe ich kolokácií. Pri chápaní kolokácie vychádzame z klasického chápania Johna Ruperta Firtha (in Jarošová, 2007), podľa ktorého kolokácie sú pozície

¹⁴ Tento význam zachytávajú základné slovníky: *Slovník slovenského jazyka* (význam 1: čo, o čo i bezpredm., niž. i v čo venovať sa nejakej [obyč. zábavnej al. športovej] hre); *Krátky slovník slovenského jazyka* (význam 1: venovať sa hre, zamestnávať sa hrou [spoloč., šport. ap.]); *SSSJ* (význam 2: čo; ako venovať sa športovej hre); *Valenčný slovník slovenských slovies na korpusovom základe* (VSSS): ako tranzitívne realizačné verbum (význam 4: venovať sa [športovej] hre, zamestnávať sa [športovou] hrou so synonymom: venovať sa hre).

¹⁵ Tento význam je zachytený len vo VSSS ako význam 5: podať výkon v športe so synonymom počínať si, podať výkon. Sémantická štruktúra je totožná s predchádzajúcou lexiou s výnimkou tranzitivnosti – lexia *hraj'* s významom 5 je intranzitívna.

¹⁶ Neaxiologický význam má imperatív v 3. os. pl. v samostatnom použití imperatívneho tvaru lexie *hraj'* (1) pri inštrukcii smerujúcej k asistentovi trénera, ktorý mal na starosti inú časť trénujúceho tímu (*nech hrajú*).

¹⁷ Príklady ako citácie z transkriptov uvádzame na základe pravidiel prepisu CHAT – okrem koncového otáznika nepoužívame interpunkčné znamienka a s výnimkou proprii ani veľké písmená.

okolo kľúčového slova uzuálne obsadzované inými slovami, resp. slová, ktoré sú obvyklými lexikálnymi partnermi kľúčového slova, javy častého výskytu určitých slov pri kľúčovom slove. Ako pripomína Alexandra Jarošová, J. R. Firth bol presvedčený, že skúmané slová treba študovať „spolu so slovami, ktoré ich zvyčajne sprevádzajú“ (Jarošová, 2007). M. Ološtiak a M. Ivanová (2013, s. 33) citujú Františka Čermáka, podľa ktorého „kolokácia v širokom význame predstavuje zmysluplné spojenie slov/lexém, ktorého vznik je podmienený ich vzájomnou kolokabilitou, a teda aj kompatibilitou“. Podobne chápe kolokáciu aj Peter Ďurčo: „Pri väčšine slov predstavuje tzv. bežná, uzuálna, resp. typická spájateľnosť hlavnú sféru ich fungovania“ (2017, s. 9). Na základe tohto chápania sme z nášho materiálu zostavili kolokačnú paradigmu¹⁸ lexémy *hrat'*. V prvej fáze sme vyexcerpovali všetky spojenia, v ktorých sa lexéma *hrat'* v našom materiáli vyskytla – vznikla teda extenzionálna kolokačná paradigma lexémy *hrat'*.

Extenzionálna kolokačná paradigma lexémy *hrat'* ako lexikálneho registrového markera pozostávajúca z jednotiek s registrovo motivovaným významom má dovedna 116 členov.¹⁹ Tento súbor predstavuje kontinuum od pevne viazaných spojení až po voľnejšie kontextové spojenia, príp. aj uzuálne kombinácie tesnejších spojení. Vzhľadom na rozsah a charakter skúmaného korpusu sme do kolokačnej paradigmy zaradili každú kolokáciu, ktorú sme zachytili. Extenzionálnu kolokačnú paradigmu sme zostavili na základe čiastkových kolokačných paradigiem podľa toho, či išlo o výskyt kolokácií v tréningovom alebo zápasovom dialógu, a podľa toho, či išlo o trénera dievčenského alebo chlapčenského družstva.

Tabuľka č. 3: Počet kolokácií v kolokačnej paradigme lexémy *hrat'* (D = tréner dievčenského družstva; CH = tréner chlapčenského družstva)

	Tréningový dialóg (D + CH)	Zápasový dialóg (D + CH)	D spolu	D tréningový + zápasový dialóg	CH spolu	CH tréningový + zápasový dialóg
	Celkový počet	Celkový počet	Celkový počet	Spoločné kolokácie	Celkový počet	Spoločné kolokácie
Počet kolokácií	57	79	70	6	65	5

¹⁸ Kolokáty (= lexikálna jednotka, ktorá sa pridružuje k inej lexikálnej jednotke ako komponent kolokácie) danej lexikálnej jednotky tvoria jej kolokačnú paradigmu, ktorá môže byť vymedzená extenzionálne, keď sú v paradigme zastúpené všetky možné kolokáty danej lexikálnej jednotky, alebo intenzionálne, poukázaním na sémantické vlastnosti členov paradigmy (Ološtiak – Ivanová, 2013, s. 35 – 36).

¹⁹ Kolokačnú paradigmu spolu so slovnodruhovou štruktúrou kolokácií uvádzame v prílohe. Vzhľadom na rozsah štúdie sme upustili od výkladu registrovo motivovaného významu jednotlivých kolokácií a uvádzania kontextov, v ktorých sa v skúmanom materiáli vyskytli. Tieto informácie budeme publikovať na inom mieste.

O niečo viac kolokácií sme zaznamenali v súboroch zápasového dialógu, čo je pochopiteľné, keďže „hrať“ v tréningu znamená pripravovať sa na „skutočné hrať“ v zápase. Ostatné údaje ukazujú na kvantitatívnu vyrovnanosť jednotlivých položiek. Spoločne v reči trénera chlapčenského aj dievčenského družstva sa vyskytli nasledujúce spojenia: *hrať dobre, normálne, kde, nič, všetko, cez, v pohode, náš volejbal, volejbal, zápas, prstami; ísť hrať, prestať hrať, môcť hrať, chcieť hrať*.

3.3.1 Kolokácie lexie *hrať* (1)

Kolokácie lexie *hrať* (1) odкрývajú kontextové špecifikácie registrovo motivovaného významu, ktoré sa líšia mierou konkrétnosti (všeobecnosti) významu.

- i. Najvšeobecnejší význam s najnižšou mierou konkrétnosti významu *hrať* (1) explikujeme trojako, a to ako „venovať sa športovej hre“:
 - a) „venovať sa (športovej) hre v organizovanej súťaži“ v spojeniach: „hrať čo“: (*talianku*) *ligu*, (*vranovskú*) *juniorku*, *zápas*; „hrať za koho“: *za kade-tov*; „hrať s kým“: *so súperom* (*i proti súperovi*), *s Prešovom* (*i proti Prešovu*), *s Vranom*; „hrať kde“: *doma, na Slovensku* (= na majstrovstvách Slovenska); „hrať kedy“: *zajtra, o desiatej, prvého mája*; podobne „kto hrá“: *béčko hrá; vaše družstvo hraje*;²⁰
 - b) „venovať sa (športovej) hre v zápase (alebo jeho časti)/pri jej nacvičovaní v tréningu“: *hrať set* (*takisto sme hrali prvý set len sme neprihrali*);
 - c) „venovať sa (športovej) hre počas tréningu (alebo jeho časti)“: *hrať škôlku* (*my budeme hrať takú škôlku* = vykonávať prípravné cvičenie na hru); *hrať naháňačky* (*hráme naháňačky*).
- ii. Vyššiu mieru konkrétnosti významu *hrať* (1) explikujeme ako:
 - a) „vykonávať hernú činnosť“²¹: *hrať loptu* (*ak ti dá veľmi nabok vytočiť ten trup ale najviac kde sa snažíme hrať loptu*) – aj prostredníctvom deiktika (*hráš ju*); *hrať to*; *hrať všetko* (*veď si to hrajte na tri nehraj všetko cez, z toho sa nedá hrať*); *hrať (ideálny) príjem, hrať smeč; siedmi hrajú*; s ďalšími špecifikami:
 - „vykonávať hernú činnosť istým spôsobom“: *hrať dve a dve, štyri proti štyrom*; *hrať na tri, na dva* (= odbitia), *na jednu cez* (= na jedno odbitie cez sieť)²²; *hrať prsty* (*kto hrá tu prsty u vás?*) – aj *s prstami, bager* (*tí čo*

²⁰ Vzhľadom na prevažujúci východoslovenský variant štandardnej variety slovenčiny v rečovom prejave sledovaných trénerov sa v 3. os. sg. často vyskytol tento tvar.

²¹ Herná činnosť je činnosť, „ktorú hráč používa pri riešení (volejbalových – dopl. T. K. S.) herných situácií“ (Zaťková, 1995, s. 85). K herným činnostiam vo volejbale patrí: podanie, prihrávka, nahrávka, útočný úder (smeč, lob, ulievka, drajv) a obrana v poli. Herná kombinácia je „zámerná, vopred nacvičená spolupráca dvoch alebo viacerých hráčov zladená v priestore a čase“ (ibid.). Hráči ňou „uskutočňujú spoločný taktický zámer v útoku alebo v obrane“ (Zapletalová et al., 2001, s. 165).

²² Prepozica *cez* je vo volejbalovom subregistri výrazne registrovo motivovaná. Ide o lexikalizované eliptické pomenovanie z vyjadrenia „cez sieť“ (syntakticky motivovaný univerbát – porov. Palková, 2018), s transpozíciou prepozície na adverbium.

hrali prsty hrajú bager hej?) – aj *bagrom*, *s bagrom*²³; *hrať jednou rukou*, *dvoma rukami*; *hrať priamo*, *stredom* (aj *cez stred*), *hrať to cez Dara*, *cez hlavu*, *hrať cez*; *hrať na libera*; *hrať na vystretých nohách*; *hrať z miesta*, *zo zeme*, *od zeme*²⁴;

- „vykonávať hernú činnosť v hráčskej funkcii“: *hrať účko* (čo zabudol že *hraje účko?*), *hrať na strede*, *na bloku*, *namiesto Sama*, *vzadu*, *v poli*, *v (päťke) zóne*, *na tejto strane*;
- „vykonávať hernú činnosť do istého stavu“: *hrať do pätnásti*, *do konca setu*.

V ďalších výskytoch sa význam lexie *hrať* (1) vo významovej špecifikácii (ii) dopĺňa:

- vyjadrením inherentnej kvality – teda vyjadrením toho, ako sa herná činnosť vykonáva, vykonávala, resp. má/nemá sa vykonávať: *hrať dobre*, *naplno*, *normálne*, *opatrne*, *pekne*, *presne*, *strašne*, *ťažko*, *tvrd*, *voľne*, *výborne*, *horšie*, *živšie*; *spolu ako tím*; *ako ustráchaní*, *len tak*, *v pohode*, *v klude*, *s chuťou*, *s úsmevom na tvári*;
- vyjadrením adherentnej časovej determinácie: *hrať ďalej*, *stále*, *v kuse*;
- vyjadrením inherentného kvantitatívneho príznaku (miery): *hrať ešte*, *dokola*;
- pomenovaním adherentného prvku, ktorým sa činnosť vyjadrená lexiou *hrať* (1) realizuje: *hrať s jednou loptou*, *so svojou loptou*.

V tejto významovej špecifikácii sa vyskytuje lexia *hrať* (1) aj v kontexte iných verb, ktoré pomenúvajú spôsob vykonávania herných činností: *hrať nechytaj stále loptu*, *Laura ale hrať neuhýňaj sa lopte*, *Erika neodstupuj hrať*, *nekecajte hraťe*, *otoč sa a hrať*.

iii. Najvyššia miera konkrétnosti významu lexie *hrať* (1) sa realizuje v kontextoch s verbatimom *ísť* (20. význam verba *ísť* vo VSSS, s. 164: „začať realizovať dej“, „úmysel, zámer realizovať dej“) a v situačných špecifikáciách tohto významu: *ísť hrať* (*Daro pod' pod' pod' ideš hrať*, *ideš hrať Jaro*, *hýb sa hýb sa a nekecaj hýb sa a pôjdeš hrať*).

3.3.2 Kolokácie lexie *hrať* (2)

Lexia *hrať* (2) v sebe implikuje hodnotiacu zložku, ktorá sa intenzifikuje v kontextových špecifikáciách. Prechod od lexie *hrať* (1) k lexii *hrať* (2), teda od neaxiologického k axiologickému významu, predstavujú kolokácie *hrať svoju hru*; *hrať to*, *čo vieš* (*len to čo vieš to hrať*), príp. v spojeniach s adverbiálne miery: *hrať na stode-*

²³ V spojeniach *hrať prsty*, *hrať bager* slová *prsty*, resp. *bager* vyjadrujú spôsob odbitia lopty. Ide tu o sociolekticky motivované synonymá k slovným spojeniam *hrať prstami*, *hrať bagrom* (vo východoslovenskej variante štandardnej variety slovenčiny *hrať s bagrom*). Samotné pomenovanie *bager* je sociolekticky a registrovo motivované pomenovanie hernej činnosti, ktorá sa terminologicky pomenúva ako „odbitie lopty zdola oboma rukami“. Podobne je to aj v spojení *hrať loptu* (= vykonávať hernú činnosť – porov. Slančová – Kovalik Slančová, 2018).

²⁴ Tu išlo o tréningovú situáciu nacvičovania odbitia lopty, pri ktorom tréner zdôraznil, že hráči môžu odbíjať aj loptu, ktorá sa odrazila od zeme, čo je podľa pravidiel volejbalu neprípustné.

sať percent. V spojení *hrať volejbal* v použití *už konečne hráme volejbal náš*; *hráte konečne volejbal* sa neaxiologický význam tranzitívnej lexémy *hrať* (1) v situačnej aktualizácii transponoval na hodnotiaci význam pôvodnej intranzitívnej lexie *hrať* (2), k čomu mu pomáha aj prítomnosť partikuly *konečne*.

Hodnotiaci význam lexie *hrať* (2) je zachovaný aj v kolokáciách *hrať* + *Sa*,²⁵ v slovnodruhom vyjadrení *V + p*, kde je v akuzatívnej neurčitej pronomene *dačo* (*hrať dačo*) a v negovanej podobe verba vymedzovacie pronomene *nič* (*nehrať nič*): *šak to podťte hrať dačo, šak hráme dačo, Deco tvoj hráč je vo výskoku ty si na zemi do riti tu šak dačo hraje; šak nič nehraťe, oni nič nehraju, tak Nina nehrať nič*. Súčasťou sémantickej štruktúry lexie *hrať* (2) je podľa VSSS intranzitívnosť. Podľa nášho názoru práve zmena valenčnej štruktúry v prospech tranzitívnosti je výrazom registrovo motivovaného významu tejto lexie (spolu so syntaktickou, miernou frazeologickou a sociolektickou motiváciou) v naznačených slovných spojeniach. Slovné spojenia *hrať dačo*, *nehrať nič* sú podľa nášho názoru profesionalizmami s idiomatickým (idiomatizujúcim sa) významom.²⁶

Hodnotiacia zložka lexie *hrať* (2) sa intenzifikuje v kolokáciách použitých s prevažne negatívnym hodnotiacim postojom s fázovými verbami *začať*, *prestať* (*začať hrať*: *stále až v druhej polovici setu keď prehrávame o desať bodov vtedy začneme hrať, prestať hrať*: *dievčatá prestali sme hrať no sa bojíte ako netreba sa báť*) a s evaluačným verbom, ktoré v sebe obsahuje aj odtienok začiatku deja, s ironickým zámerom *rozhodnúť sa*: *Liči keď sa rozhodneš hrať zakrič*. V spojeniach s verbom *ísť* sa v komunikačnom akte výzvy aktivizuje hodnotiacia zložka lexie *hrať* (2) viac v pozitívnom perspektívnom zmysle: *podťte podťte podťte ideme teraz makať/ale podťte hrať hej?, dvadsaťtri osemnásť máme to furt v rukách svojich podťte hrať*. Podobne je to aj v spojeniach s modálnymi verbami *musieť* (*baby ale podťme teraz musíme hrať*), *dať sa* (*stále treba ísť po každej lopte keď sa len trošku dá hrať*), príp. (s verbom v zápore) aj *môcť* (*nemôžte tak hrať*)²⁷ alebo modálnym adverbiom *treba* (*treba hrať!*). Význam lexie *hrať* (2) posilňuje aj jej použitie v kontexte registrovo motivovaných verb *makať* a *žiť*: *ale hráme žijeme, a hraj hraj makame*.

ZÁVER

Cieľom príspevku bolo analyzovať význam a fungovanie lexémy *hrať* v trénerskom mikrosociálnom komunikačnom registri uplatňujúcom sa vo volejbalovom subregistri športového makrosociálneho komunikačného registra v rečovom prejave trénerov počas tréningového a zápasového dialógu. Štúdia poukázala na nevyhnutnosť komplexného chápania významu ako lexikálnopragmatického, keď sa pôvodný

²⁵ Skratkou *Sa* zaznamenávame v súlade s VSSS substanciu vyjadrenú akuzatívom.

²⁶ Podobný význam má aj spojenie *hrať* s adverbiom miery *trošku* (*Lea podť trošku hrať*).

²⁷ V iných spojeniach sa *môcť* využíva v spojení s lexiou *hrať* (1) vo význame „mať schopnosť alebo silu“: *a hrať môžeš?, ja nehovorím že nemôže hrať ale nechcem aby sa teraz ešte zničil*.

semaziologický prístup – vysvetlenie významu lexikálnej jednotky v skúmanom korpuse – doplnil výrazne onomaziologickým prístupom, teda sme sa zamerali na explikáciu významu vychádzajúcu z podstaty volejbalovej hry a prípravy na ňu. V štúdiu sme overovali hypotézu registrovo motivovaného významu a registrovo motivovanej špecifikácie významu, ktorá sa ukázala ako nosná pri analýze významu, jeho kontextovej špecifikácie a situačnej aktualizácie. Autentický materiál, ktorý sme získali heuristickým výskumom (frekvenčný súpis verb, kolokácie lexémy *hrať*, kontextové využitie), nám umožnil identifikáciu viacerých významov dvoch lexém *hrať*: *hrať* (1) = „venovať sa športovej hre, zaoberať sa športovou činnosťou“ a *hrať* (2) = „podať výkon v športe“, ktoré sú lexikálnymi markermi volejbalového subregistra v reči trénerov a ktoré nie sú zachytené v doterajších slovníkových, príp. špecializovaných príručkách.

Bibliografia

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Konotatívne a pragmatické príznaky lexikálneho významu. In: Slovo v slovníku. Aspekty lexikálnej sémantiky – gramatika – štylistika (pragmatika). Na počesť Alexandry Jarošovej. Eds. K. Buzássyová – B. Chocholová – N. Janočková. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2012, s. 56 – 75.

BUZÁSSYOVÁ, Klára – JAROŠOVÁ, Alexandra (eds.): Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. [1. zv.]. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2006. 1134 s.

DITTMANN, Jürgen: Slová v mysli. Mentálny lexikón. In: Úvahy o slove. Základy lingvistiky. Eds. J. Dittmann – C. Schmidtová. Prekl. Ladislav Sisák. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity 2011, s. 295 – 323.

ĐURČO, Peter: Úvod. In: ĐURČO, P. – MAJCHRÁKOVÁ, D. et al.: Slovník slovných spojení. Podstatné mená. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2017, s. 9 – 12.

IVANOVÁ, Martina – SOKOLOVÁ, Miloslava – KYSELOVÁ, Miroslava – PEROVSKÁ, Veronika: Valenčný slovník slovenských slovies na korpusovom základe. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2014. 534 s.

JAROŠOVÁ, Alexandra: Problém vymedzenia kolokácií. In: Jazykovedný časopis, 2007, roč. 58, č. 2, s. 81 – 102.

JAROŠOVÁ, Alexandra – BUZÁSSYOVÁ, Klára (eds.): Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. [2. zv.]. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2011. 1088 s.

KAČALA, Ján – PISÁRČIKOVÁ, Mária – POVAŽAJ, Matej (eds.): Krátky slovník slovenského jazyka. 4., dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2003. 985 s.

LUTZEIER, Peter Rolf: Slovo a význam. Základy lexikálnej sémantiky. In: Úvahy o slove. Základy lingvistiky. Eds. J. Dittmann – C. Schmidtová. Prekl. Ladislav Sisák. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity 2011, s. 35 – 60.

ODALOŠ, Pavol: Sociolekty v basketbalovom a penitenciárnom prostredí. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela 1997. 92 s.

OLOŠTIAK, Martin: Motivatólóg Juraj Furdík. In: FURDÍK, Juraj: Teória motivácie v slovnej zásobe. Ed. M. Ološtiak. Košice: Vydavateľstvo LG 2008, s. 11 – 23.

OLOŠTIAK, Martin: Aspekty teórie lexikálnej motivácie. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2011. 339 s.

OLOŠTIAK, Martin – IVANOVÁ, Martina: Kapitoly z lexikológie. (Lexikálna syntagmatika a viacslovné pomenovania). Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2013. 251 s.

OLOŠTIAK, Martin – IVANOVÁ, Martina: Teoreticko-metodologické, nominačné a typologické otázky viacslovných pomenovaní. In: Viacslovné pomenovania v slovenčine. Ed. M. Ološtiak. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2015, s. 129 – 213.

PALKOVÁ, Lenka: Univerbizácia v slovenčine. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2018. 268 s.

PECIAR, Štefan (ved. red.): Slovník slovenského jazyka. [1. zv.]. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959 – 1968. 815 s.

PŘIDAL, Vladimír – ZAPLETALOVÁ, Ludmila: Športová príprava vo volejbale. Bratislava: Fakulta telesnej výchovy a športu Univerzity Komenského v Bratislave a Slovenská volejbalová federácia 2016. 362 s.

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie: Když začínáme mluvit... Lingvistický pohled na rané projevy česky hovořícího dítěte. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2013. 218 s.

SLANČOVÁ, Daniela – KOVALÍK SLANČOVÁ, Terézia: Lexéma lopta v trénerskom komunikačnom registri. In: Jazyk a kultúra, 2018, roč. 8, č. 35, s. 209 – 235. Dostupné na: <http://www.ff.unipo.sk/jak/index.html>.

SLANČOVÁ, Daniela – SLANČOVÁ, Terézia: Reč pohybu, autority a súdržnosti. Pragmatická analýza trénerského komunikačného registra v komunikácii s hráčmi kolektívnych loptových hier staršieho školského veku. Prešov: Fakulta športu, Prešovská univerzita v Prešove 2014. 282 s.

SLANČOVÁ, Daniela – SLANČOVÁ, Terézia: Sociálna inštitúcia – komunikačný register – šport. In: Človek a jeho jazyk. 3. Inšpirácie profesora Jána Horeckého. Ed. Mária Šimková. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2015, s. 254 – 263.

SOKOLOVÁ, Katarína: Finish – Finiš. In: Anglicko-slovenský slovník športových výrazov. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1996. 124 s.

SÝKORA, František et al.: Telesná výchova a šport. Terminologický a výkladový slovník. [2. zv.]. Bratislava: Vydavateľstvo F. R. & G, spol. s r. o., 1995. 402 s.

ŠIMONEK, Jaromír – ZAPLETALOVÁ, Ludmila – PAŠKA, Ľubomír: Anglicko-slovenský a slovensko-anglický volejbalový slovník. Bratislava: Fakulta telesnej výchovy a športu, Univerzita Komenského 2004. 120 s.

WITTGENSTEIN, Ludwig: Filosofická zkoumání. Překl. Jiří Pechar. Praha: Filosofický ústav AV ČR 1993. 294 s.

ZAPLETALOVÁ, Ludmila – PŘIDAL, Vladimír – TOKÁR, Ján: Volejbal. Učebné texty pre školenie trénerov I. stupňa. Bratislava: Slovenská federácia volejbalu, Asociácia trénerov volejbalu na Slovensku 2001. 172 s.

ZATŤKOVÁ, Viera: Herná činnosť. Herná kombinácia. In: SÝKORA, F. et al.: Telesná výchova a šport. Terminologický výkladový slovník. 2. zv. Bratislava: Vydavateľstvo F. R. & G, spol. s r. o., 1995, s. 85.

Internetové zdroje

CHILDES. Dostupné na: <https://childes.talkbank.org/>.

NOVOTNÁ, Renata: Lexikální význam. In: Nový encyklopedický slovník češtiny. Eds. P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová, 2017. Dostupný na: <https://www.czechency.org/slovník/LEXIK%C3%81LN%C3%8D%20V%C3%9DZNAM>.

Oficiálne pravidlá volejbalu 2017 – 2020, 2017. Dostupné na: http://www.avrsr.sk/administracia/prilohy/dokument/oficialne_pravidla_volejbalu_2017_2020.pdf.

Príloha: kolokácie lexémy *hrať*

Použité značky:

a: adjektívum (adjektíválium); adv: adverbium; int: interjekcia; kon: konjunkcia; n: numerále;
part: partikula; p: pronomen; prep: prepozícia; s: substantívum; v: verbum V: hrať

V + adv		
hrať	d'alej	v poli
	dobre	z miesta
	dokola	za kadetov
	doma	zo zeme
	ešte	V + prep + s + prep + s
	naplno	s úsmevom na tvári
	normálne	V + prep + s + s
	opatrne	do konca setu
	pekne	v osi tela
	presne	v päťke zóny
	priamo	V + s
	stále	bager
	strašne	bagrom
	ťažko	loptu
	trošku	naháňačky
	tvrd	prstami
	vkuse	prsty
	voľne	set
	výborne	smeč
	vzadu	stredom
	zajtra	škôlku
	zle (horšie)	účko
	živo (živšie)	volejbal
V + adv + kon + s		zápas
	spolu ako tím	V + s + prep + s
V + kon + a		loptu v poli
	ako ustráchaní	V + a + s
V + n + kon + n		ideálny príjem
	dve a dve	taliansku ligu
V + n + prep + n		
	štyri proti štyrom	n + V
V + n + s		siedmi hrajú
	dvoma rukami	s + V
	jednou rukou	béčko hrá/hralo
	prvého mája	v + V
V + p		bát' sa hrať
	dačo	dať sa hrať
	dakedy	dovoliť hrať
	jak	chcieť hrať
	ju	ísť hrať
	kde	môcť hrať
	nič	musieť hrať
	si	prestať hrať
	tak	rozhodnúť sa hrať
	to	snažiť sa hrať
	tu	zачаť hrať
	všetko	adv + V
		treba hrať
V + p + kon		
	tak že ...	
V + p + prep + s		
	nič v poli	
V + p + sent		
	hrať to čo vieš	
V + part + p		
	len tak	
V + prep		
	cez	
V + prep + a + s		
	na vystretých nohách	
V + prep + n		
	do pätnásť	
	na dva	
	na tri	
	o desiatej	
V + prep + n + prep		
	na jednu cez	
	na stodesať percent	
	s jednou loptou	
V + prep + p		
	s kým	
	z toho	
V + prep + p + s		
	na tejto strane	
	so svojou loptou	
V + prep + s		
	cez Dara	
	cez hlavu	
	cez stred	
	na bloku	
	na libera	
	na poste	
	na Slovensku	
	na strede	
	namiesto Sama	
	od zeme	
	proti Prešovu	
	proti súperovi	
	s bagrom	
	s chuťou	
	s loptou	
	s Prešovom	
	s Vranovom	
	so súperom	
	v kľúde	
	v pohode	